

skabsteoretiske kapitel. Her gennemgås anvendelsen af induktiv og deduktiv metode og andre erkendelsesteoretiske problemer, såvel som arbejdshypotesens rolle i forskningsprocessen. Det er altsammen vældig pædagogisk fremstillet, men det fører ikke til noget, der kan anerkendes som historiske forskningsresultater. Fenger ender nemlig med, at det afgørende kriterium for en teoris gyldighed bliver dens interne koherens: »Man kan ... ikke kritisere modellen for, at den ikke fører til resultater, som kan bevises empirisk efter traditionel induktiv metode«. ¹⁵ I samfundsvidenskaberne kan den bedst mulige forklaringsmodel, som det ofte er tilfældet i for eksempel økonomien, være endemålet for en forskningsproces. Det der i logikken beskrives som en ufuldstændig induktion kan være et nyttigt forskningsresultat. Men når Fenger forlader den opfattelse, at prøvestenen for en historisk hypotese er dens evne til at forklare et foreliggende kildemateriale i sammenhæng, da forlader han også historiens faglige grundlag. En historiker vil studere virkelige fænomener i den virkelige verden, bestemte fænomener i et bestemt land i en bestemt periode, og hertil kræves kilder. Hvis Fenger hengiver sig til modelstudier uden kildeforbindelse, hedder hans studieobjekt Legoland.

En anden af Fengers metodiske betragtninger kunne ellers åbne vide perspektiver for faget og udvide dets arbejdsmark betragteligt. Den indebærer nemlig at historikeren kan udtale sig med samme gyldighed om fremtiden som om sit traditionelle emne, fortiden, og det er jo en gammel drøm for mange. Det ville uden tvivl også øge omverdenens og i særdeleshed de bevilgende myndigheders interesse for os. Karl Popper har jo lært os, at kriteriet på en hypoteses gyldighed ikke er, at den kan verificeres, men modsat, at den ikke lader sig falsificere. Dette indebærer imidlertid ikke, at en hypotese er sand, indtil det modsatte er bevist. Popper krævede også, at en hypotese skulle være således beskaffen, at den *kunne* falsificeres, og en hypotese kan først anses for bestyrket, når den har modstået et passende antal falsifikation

tionsforsøg. Dens sandhedsgrad kan så at sige opfattes som det kumulerede produkt af udførte og strandede falsifikationsforsøg. For en historisk hypotese indebærer det, at der skal foreligge et grundlag i form af et kildemateriale at udføre disse forsøg på. Popper giver altså ikke *carte blanche* i kildefattige tider – og ej heller i fremtidsforskningen, hvor man jo er helt fri for disse besværlige hindringer for tankens frie flugt.

Jørgen Jensen har engang i muntert lag forklaret mig, at mit teoretiske standpunkt indelbar, at jeg gjorde mig lige så dum som kilderne. Hans eget udgangspunkt, som Ole Fenger altså antager, indebærer modsætningsvis, at man gør sig så klog, at man helt kan undvære kilderne. Man kan sikkert lave megen udmærket videnskab på det grundlag, jeg finder ligesom Fenger Jørgen Jensens fremstilling udbytterig. Men historie kan man ikke lave.

Mogens Rüdiger: Merkantilisme og historiografi

Opsvinget i historiografien det sidste tiår har primært været koncentreret omkring det kritiske gennembrud, omkring etableringen af den såkaldte radikale tradition med positivismen som videnskabsteoretisk grundholdning.

Denne fokusering er vel naturlig ud fra ønsket om og behovet for en belysning af den tradition, som har været dominerende fra slutningen af 1800-tallet. Det er netop her traditionens grundlag i sine hovedtræk blev formuleret. Det er netop her den teoretiske stillingtagen til historien (på nogle få undtagelser nær) har været mest eksplicit. Det er derfor her historiografien har fundet det umiddelbart mest spændende stof, der vel kun overgås af de hidsige konfrontationer i mellemkrigstiden, som til gengæld har voldt vanskeligheder med hensyn til det historieteoretiske og metodiske indhold.

Men fokuseringen på gennembrudsfasen har også nogle uheldige sider. Ikke mindst en

15. *loc. cit.*

udbredt tilslutning til paradigmateteorien har skabt en tendens til at betragte traditionen som et lukket historieteoretisk rum, omend med mere eller mindre tilfældige udsving. De teoretiske, metodiske og konkrete analyser, som blev fremlagt af gennembrudsmændene med Kr. Erslev i spidsen ses som de rammer, hvori langt størstedelen af de seneste 100 års danske historieforskning har befundet sig indenfor (jvf. de lange diskussioner om, hvornår Erslev-paradigmet er »fuldbyrdet«).

Der er selvfølgelig noget om snakken, men kun til en vis grad. Hvis man skal undgå at havne i en ahistorisk position er det vigtigt at analysere den udvikling, historieforskningen gennemløber med udgangspunkt i en stadig specialisering og dermed i optagelsen af stadig flere emneområder som specialiteter. Det er ikke blot en konsekvens af rødderne i det kritiske gennembruds positivisme, men også et forhold, der må ses som historieforskningens svar på det øvrige samfunds udvikling.

En videreudvikling af historiografien må således indebære at den følger traditionen op i tiden, at den konkrete udvikling af samspillet mellem de – ofte udtalte – videnskabs-teoretiske grundholdninger, den konkrete forskning og – så vidt det er muligt – det øvrige samfund analyseres for de efterfølgende 'generationer'.

På den baggrund er det godt og vigtigt at vi nu præsenteres for Kryger Larsens undersøgelse af merkantilismeopfattelsen i dansk historievitenskaber mellem 1890 og 1940. Emnet er ikke blot en specialitet, den økonomiske historieskrivning, i fremgang, men også koncentreret om en historiker, Albert Olsen, der på en gang har dybe rødder i traditionen og i kraft af sit socialdemokratiske tilhørsforhold befinder sig i udkanten af den.¹

I

Kryger Larsens tilgang til emnet er tredobelt: For det første en begrebs- eller doktrin-

historisk tilgang, hvor begrebet merkantilisme anskues i en international og national teorihistorisk ramme.

For det andet en »udviklingshistorisk« tilgang, koncentreret omkring Albert Olsen, men med en fortløbende inddragelse af den danske historievitenskabs udvikling. Undersøgelsen ligger således i forlængelse af Kryger Larsens tidligere arbejde om Arup fra 1976.

Og endelig, for det tredje, en socialhistorisk tilgang, hvor det videnskabelige miljø, dets forhold til det omgivende samfund og til de videnskabelige institutioner, undersøges.

Ved siden heraf relaterer Kryger Larsen ofte den konkrete undersøgelse til teoretiske overvejelser om historiografisk forskning, ligesom han gennemgående relaterer undersøgelsens resultater til andre historiografiske bud, eksempelvis de paradigmateteoriske. Kryger Larsens undersøgelse må således siges at være relativt teoribevidst, både ved at præsentere sit eget teoretiske grundlag og fastholde det som en åbenlys 'organisator' af undersøgelsen af merkantilismen, og ved at tage stilling til en del af den nyere historiografiske forskning.

Kryger Larsens teoretiske grundlag er primært fremlagt i det første kapitel, hvis titel er »Strategier for historiografisk forskning«. Udgangspunktet herfor er det konkrete, at undersøgelsens mål dels er at fremdrage hovedtendenserne i opfattelsen af merkantilismen og dels at placere dem i en tidssammenhæng med Albert Olsen i centrum.

Den kronologiske afgrænsning er i første omgang betinget af Albert Olsens historiografiske betydning. Men bredere betragtet indtog merkantilismeopfattelsen en fremtrædende plads i tidens ideologiske afklaring, eksempelvis i diskussionen om frihandel contra protektionisme og i den nationaløkonomiske diskussion, der fulgte J. M. Keynes' teorier. Kryger Larsen er således af den opfattelse, at der var en vis vekselvirkning mellem den økonomisk-teoretiske nyorientering og den samtidige empiriske kortlægning af udviklingen

1. Hans Kryger Larsen: Merkantilismen i Dansk Historievitenskaber 1890–1940. En historiografisk undersøgelse af Albert Olsens forfatterskab og hans placering i forskersamfundet. Akademisk Forlag 1983. 154 sider. pris. kr. 134,20.

op til liberalismens sejr. Undersøgelsens hovedsigte er med andre ord at belyse, hvordan denne begrebsmæssige profilering gjorde sig gældende i dansk historievidenskab og hvilke impulser, der lå bag. En af de impulser, Kryger Larsen finder vigtigst, er den tyske nationaløkonomiske skole, netop fordi den var toneangivende i opgøret med liberalismen, et opgør, der indebar en nyvurdering af merkantilismen.

Kryger Larsen konstaterer således indledningsvis at merkantilismebegrebets profilering er betinget af politiske og ideologiske modsætninger omkring liberalismen og dermed også af holdningen til den industrielle og politiske udvikling. Efter min mening ville det nok have været på sin plads allerede indledningsvis at have uddybet dette modsætningsfelt. En ikke uvæsentlig grund til at diskussionen om liberalisme – merkantilisme – industrialisering blussede op i 1890'erne var jo socialdemokratiernes stærkt stigende betydning på den politiske og ideologiske scene: det var herfra den vigtigste kritik af liberalismen kom, og den gav samtidig anledning til en mere konservativ, en mere irrationalistisk og subjektivistisk kritik af industrialismen – for nu at sige det lidt firkantet. Modsætningerne krydsede hinanden; eksempelvis var der jo en vis overensstemmelse mellem socialdemokratismen og liberalismen i holdningen til industrialiseringen og demokratiseringen, mens konservatismen og socialdemokratismen begge (mere eller mindre) var anti-liberalister. O.s.v

Jeg tror, det ville have lettet Kryger Larsen i hans sammenligninger mellem forskellige merkantilismeopfattelser, hvis han på forhånd havde gjort noget mere ud af hele dette modsætningsfelt.

II

Dernæst indeholder kapitel 1 en redegørelse for den anvendte historiografiske 'strategi'. En strategi, hvis kernelementer for det første er definitionen af historie som en fundamentalt set hermeneutisk videnskab, og for det andet er begrebet erkendelsesinteresse. Begge

elementer, der hos Kryger Larsen hænger uløseligt sammen, tilskrives den tyske sociolog og filosof Jürgen Habermas.

Kryger Larsen karakteriserer de to teori-elementer på følgende vis: Ifølge Habermas kan man for forskellige kategorier af forskningsprocesser konstatere en speciel sammenhæng mellem logisk-metodiske regler og en erkendelsesledende interesse. Det vil sige, der er en »artsspecifik sammenhæng mellem betydningen af de krav, der indenfor videnskaben stilles for at udsagn om sagsforhold er gyldige (videnskabelige) og selve forskningens intention og sigte« (s. 13). For naturvidenskaberne gælder det således, at eksperimentet allerede er bestemt af, at dets resultat skal udgøre basis for et målrettet indgreb. Et forhold der i stigende grad er blevet gældende for systematiske handlingsvidenskaber som økonomi, sociologi og politik. Anderledes med videnskaber som historie og sprog hvor erfaringerne ikke organiseres med henblik på målrettet indgreb. Det centrale er her, at man via betydningsforståelse – udlægning af tekster – når frem til kendsgerningerne. Fortolkningen indebærer endvidere en »forforståelse«, idet et givet sagsforhold forstås ved at fortolkeren anvender det på sin egen situation. De metodiske regler forener dermed »forståelse« og »anvendelse«, hvilket betyder »at den historiske forskning åbner for erkendelsen under den ledende interesse i at skabe en mulig handlingsorienteret konsensus« (s. 14). Historievidenskaben er således organiseret med henblik på at være traditionsformidlende, hvilket betegnes som den historiske forskningsproces' praktiske erkendelsesinteresse. I den forstand er historieforskningen en hermeneutisk videnskab, betinget af erkendelsesinteressen. Denne bestemmelse af erkendelsesinteressen finder Kryger Larsen stort set er dækkende for den danske historieforskning i perioden, om ikke altid i selvforståelsen, så dog i den forskningsmæssige intention. Kildekritikken blev med det kritiske gennembrud fagets erkendelsesteori, det vil sige, der blev indført en teoretisk adskillelse af erkendelse og interesse – hvilket »viser det positivistiske træk i historismen« (s. 14). At kildekritikken blev »det bindende normsys-

stem« (s. 13) og fagets erkendelsesteori modsvarede af, at forholdet mellem teori og empiri (i det mindste i den behandlede periode) ikke blev set som noget problem i dansk historieforskning.

Men, mener Kryger Larsen, i praksis var der selvfølgelig ingen adskillelse mellem erkendelse og interesse. Og det er netop hensigten med undersøgelsen »at vise erkendelsens formidling med interessen i historikerens merkantilismeopfattelse« (s. 15). Det handler således om historikernes forforståelse, men vel og mærke ikke en forforståelse bestemt som et ideologisk element, der modvirker videnskabeligheden. Kryger Larsen vil ikke sondre skarpt mellem ideologi og videnskab, men snarere betegne historievidenskaben som en ideologisk kraft i sig selv, betinget af dens specielle formidling af erkendelse og interesse. Kort sagt, forskningen forstås som en social aktivitet, der er karakteriseret ved sine arbejdsbetingelser.

III

Beskrivelsen af historie som en hermeneutisk videnskab sætter fokus på historikernes såkaldte forforståelse. I forhold til den traditionelle historiografi og de paradigmateteoriske forsøg flyttes hovedinteressen fra historikernes selvforståelse til »forforståelsen« og ikke mindst til etableringen og vedligeholdelsen af de videnskabelige normer på et givet tidspunkt. Hvilket giver mulighed for at anlægge et noget bredere videnskabeligt og samfundsmæssigt perspektiv på historieforskningens udvikling.

Derimod finder jeg det ikke terminologisk heldigt at betegne historie som en hermeneutisk videnskab. Selv om konflikterne i historietraditionen har Kryger Larsens opmærksomhed, vanskeliggør terminologien en præcis beskrivelse af disse konflikter eller problemer. Det er efter min mening blandt andet tilfældet med beskrivelsen af det kritiske gennembrud.

Gennembruddet viste sig i det ydre som en professionalisering af faget og etableringen af et fagligt normsæt på positivistisk grundlag,

en formaliseret uddannelse og en specifik erhvervsfunktion. Det gjorde næppe historie til en mere empirisk videnskab end tidligere, men opfattelsen af forholdet mellem teori-empiri, af subjektivitet og objektivitet m.v. undergik en mærkbar ændring i empiristisk (positivistisk) retning. På den baggrund virker det lidt flot, at Kryger Larsen konstaterer, at teori-empiri forholdet ikke udgjorde noget problem hos gennembrudsmændene. Erslevs teoretisk-metodiske skrifter handler herom, og fra og med artiklen »Historie« i Salmonsens Leksikon fra 1899 er det endda et problem, hvis løsning er uafklaret, idet de positivistiske standpunkter har vist sig uholdbare eller i det mindste utilstrækkelige. Kildekritikken var en vigtig del af det videnskabelige normsæt, men den var ikke den eneste (og måske heller ikke den vigtigste) normgivende faktor. Og den udgjorde bestemt ikke – som Kryger Larsen hævder – fagets erkendelsesteori, ikke engang i gennembrudsmændenes selvforståelse.

IV

Begrebet erkendelsesinteresse blev som nævnt introduceret af Habermas, i slutningen af 1960'erne. Begrebet indgik i en rekonstruktion af den moderne positivismes forhistorie med henblik på at belyse erkendelsesteorien – eller aspekter heraf – via videnskabshistorien. Rekonstruktionen var både en kritik af historismen og positivismen, ikke mindst fordi begge retninger efter Habermas' mening insisterede på en adskillelse af objekt og subjekt, af liv og erkendelse og af videnskab og dens anvendelse. Begrebet interesse (i ordets bogstavelige betydning, inter-esse) skulle bygge bro over disse adskillelser.

Habermas' forsøg herpå mødte kritik fra mange sider, hvilket foranledigede at han modificerede selve begrebet, blandt andet med hensyn til hans sætten lighedstegn mellem interesse og erkendelse.

Det kan undre, at Kryger Larsen ikke har taget denne udvikling hos Habermas i betragtning, men næsten udelukkende henholder sig til »Technik und Wissenschaft als

'Ideologie'« fra 1968. Den efterfølgende diskussion bidrog nemlig til en mere præcis forståelse af begrebet – og det på en måde, der ikke underbygger Kryger Larsens definition og anvendelse.

Habermas' definition af begrebet fremstår således nok klartest i Indledningen til genudgivelsen af »Theorie und Praxis« fra 1971. Han fastholder grundsynspunktet, at der eksisterer en systematisk sammenhæng mellem en videnskabs logiske struktur og de mulige anvendelsespragmatiske strukturer inden for rammerne af den erhvervede information. Habermas fortsætter:

»Die Erkenntnisinteressen sind weder erkenntnispsychologisch noch wissenssoziologisch oder im engeren Sinne ideologiekritisch von Bedeutung; denn sie sind *invariant*. Noch lassen sie sich andererseits auf das biologische Erbe eines konkreten Antriebspotentials zurückführen; denn sie sind *abstrakt*. Sie ergeben sich vielmehr aus Imperativen der an Arbeit und Sprache gebundene soziokulturellen Lebensform. Daher sind technisches und praktisches Erkenntnisinteresse *nicht Steuerungen der Kognition*, die um der Objektivität der Erkenntnis willen ausgeschaltet werden müssten; sie selbst vielmehr bestimmen den Aspekt, unter dem die Wirklichkeit objektiviert, und damit der Erfahrung allererst zugänglich gemacht werden kann. *Sie sind die für sprach- und handlungsfähige Subjekte notwendigen Bedingungen der Möglichkeit von Erfahrung, die auf Objektivität Anspruch erheben kann. Der Ausdruck 'Interesse' soll freilich die Einheit des Lebenszusammenhanges anzeigen, in den Kognition eingebettet ist: wahrheitsfähige Äusserungen beziehen sich auf eine Realität, die in zwei verschiedenen Handlungserfahrungskontexten als Wirklichkeit objektiviert, d.h. zugleich freigelegt und konstituiert wird; das zugrundeliegende 'Interesse' stiftet die Einheit zwischen diesem Konstitutionszusammenhang, an den Erkenntnis zurückgebunden ist, mit der Struktur der möglichen Verwendungen, die die Erkenntnisse finden können.*«

(Theorie und Praxis, Frankfurt/M 1972 s. 16, mine fremhævelser).

Erkendelsesinteressen forstås som et generaliseret motiv for handlingssystemer, som ved hjælp af kommunikation styres af »wahrheitsfähiger Sätze«. Endelig skal det også understreges, at begrebet erkendelsesinteresse har et kvasitranscendentielt indhold. Når den identificeres med og analyseres som en refleksion både i natur- og i åndsvidenskaberne har den en transcendent status, mens den, når den begribes som et resultat af naturhistorien, har empirisk status. Erkendelsesinteressen står altså hverken i rigid opposition til den transcendentale konstitution eller til den empiriske verden; overgangene er blødt op af dialektikken. Sagt på en anden måde, befinder erkendelsesinteressen sig i feltet mellem arternes naturlige interesse og de historisk specifikke betingelsers relativitet – uden at kunne reduceres til nogle af polerne.

Pointen er i al sin korthed, at Habermas' bestemmelse af begrebet erkendelsesinteresse ikke kan forstås som et heuristisk redskab, der er anvendelig ved analysen af en given konjunktur i historievidenskabens udvikling. Men det er netop sådan Kryger Larsen anvender begrebet. Det fungerer som en tilgang til forståelsen af spændingsfeltet mellem videnskab og ideologi, hvor erkendelsen – groft sagt – repræsenterer den videnskabelige side og interessen og forforståelsen den ideologiske side, der forenes i traditionsformidlingen, og her altså i merkantilismeopfattelsen. Begrebets kvasitranscendentale status forbigås. Erkendelsesinteresse hos Habermas og erkendelsesinteresse hos Kryger Larsen er to forskellige begreber, selv om det sidste selvfølgelig er inspireret af det første.

Nu er det måske ikke en voldsomt interessant konstatering, ja, det er måske en fordel at Kryger Larsen ikke følger Habermas. Mere interessant er det at følge hvilke implikationer, der ligger i Kryger Larsens bestemmelse af erkendelsesinteressen. Interessant i og med at Kryger Larsen hermed griber fat i et uomgængeligt forhold i den moderne historiografi, nemlig forholdet mellem videnskab og ideologi.

Det, der er Kryger Larsens objekt er »hvorledes erkendelsen formidles med interessen i merkantilismeopfattelsen, og hvorledes denne forforståelse har ændret sig. Den (fremstillingen) vil relatere ændringen til historikernes egne erfaringer, men disse vil ikke blive udsondret fra forskningsprocessen« (s. 23). Den praktiske erkendelsesinteresse gør det muligt at formidle en tradition, hvis tidsmæssige binding, Kryger Larsen vil afdække, blandt andet ved at relatere den til »den skiftende statslige legitimationsvirksomhed i perioden« (sst.). Det gør Kryger Larsen så.

Først for perioden op til ca. 1920, hvor Albert Olsens tidlige forfatterskab danner udgangspunkt for en analyse af påvirkninger og idéhistoriske forudsætninger. Herpå konkluderes, at der var to fremherskende merkantilismeopfattelser omkring 1920.

Herefter relateres de to opfattelser til det nybrud, Albert Olsen repræsenterede omkring 1927–29, ligesom hans idémæssige udvikling relateres til forskersamfundet.

Dernæst analyseres Albert Olsens merkantilismeopfattelse mere indgående med henblik på en relatering til Werner Sombarts »Der moderne Kapitalismus«. Og endelig diskuteres de grundlæggende forskelle i forforståelsen i tilknytning til forskersamfundets interne problemer i 1930'erne.

V

Ændringen i Albert Olsens merkantilismeopfattelse var ret markant.

I den første del af perioden, 1890–1922, så han merkantilismen som den moderne økonomis begyndelse. Han afviste forklaringer, der ikke støttede sig på individets, standens eller nationens økonomiske interesser. Yderligere vurderede Albert Olsen statens direkte deltagelse i produktion og handel negativt for perioden før 1750, blandt andet fordi det betød begrænsninger i handelens produktionsmæssige fundament. For den efterfølgende tid var vurderingen mere positiv. Albert Olsens statsbegreb er ifølge Kryger Larsen således knyttet til den liberale ideologi: kun hvis den økonomiske vækst blev styrket, var statens

indgreb rimelige, d.v.s. »udgangspunktet var statens marginale bestræbelse for at udvide produktionen og skabe økonomisk vækst, til gavn for landets indbyggere« (s. 44). Heri ser Kryger Larsen det vigtigste træk ved Olsens merkantilismeopfattelse omkring 1920.

Kryger Larsen karakteriserer denne opfattelse som den progressive retning, der imidlertid med hensyn til statsteorien bestod af to tendenser. Udover den tendens, som Albert Olsen og Erik Arup repræsenterede, var der en tendens, hvor der blev lagt større vægt på statens positive funktion i samfundet, d.v.s. en socialliberal og socialistisk tendens (I. A. Fredericia og W. Sombart f.eks.).

I modsætning hertil lokaliserer Kryger Larsen en regressiv, konservativ retning, der er anti-liberalistisk og anti-industrialistisk.

I den efterfølgende periode, 1922–30, var Albert Olsen hovedsageligt beskæftiget som journalist ved Social-Demokraten (indtil 1929). Alligevel bestemmer Kryger Larsen denne periode og især årene 1927–28 som Olsens formative periode, d.v.s. det var her han udarbejdede et sæt værdikriterier (en forforståelse), der muliggjorde et videnskabeligt nybrud.

Baggrunden for at Olsen ændrede opfattelse af merkantilismen finder Kryger Larsen dels i det journalistiske forfatterskab og dels i påvirkningen fra L. V. Birck og den norske økonomiprofessor Ewald Bosse. Samtidig understeges det, at årsagerne til nybruddet er svære at udrede.

Det begyndende nybrud medfører, at Albert Olsen nu repræsenterede en anden progressiv forklaringsform end Arup, formentlig knyttet til en socialistisk tradition. D.v.s. Olsens afvisning af liberalismen skete inden for rammerne af en materialistisk historiefilosofis pragmatisme, dog uden at de videnskabelige normer anfægtedes.

I den tredje periode, fra 1930 til 1940, slår nybruddet igennem. Olsen fremstillede nu den merkantilistiske politik både som en historisk nødvendighed og som en positiv foranstaltning, der funktionelt sammenkædede økonomi og politik. Komplementærforholdet mellem staten og erhvervslivet blev understreget af Albert Olsen både for merkantilis-

mens og liberalismens vedkommende. Overgangen fra den første til den anden er således en glidende, kvantitativt bestemt overgang.

Grundholdningen var nu klart anti-liberalistisk, men forsvaret for merkantilismen bygger ifølge Kryger Larsen ikke så meget på en omvurdering af merkantilismen, som på fremhævelsen af dens igangsættende virkning, som først får sin fulde udfoldelse under liberalismen. Den merkantilistiske stat var ikke en ekspansiv stat (som den keynesianske), men dens *raison d'être* var økonomisk vækst, den sikrede økonomisk udvikling.

VI

Hvordan forklarer Kryger Larsen nu denne udvikling hos Albert Olsen? Eller, med andre ord, hvilke erfaringer var det, der fik Olsen til at ændre sin opfattelse af merkantilismen?

En del af baggrunden må søges i den politisk-ideologiske udvikling, især i 1920'erne: venstre-regeringens forsøg på at sætte en liberal økonomisk samfundsorden igennem og det »teoretiske interregnum« for de social-økonomiske teories vedkommende; kritikken af *laissez-faire* doktrinen var voksende samtidig med at J. M. Keynes' teorier vandt frem, ikke mindst fordi socialdemokratierne 'overtog' dem.

På den videnskabsinterne front fremhæver Kryger Larsen rækken af konflikter i det fag-historiske miljø. Men den altafgørende forklaringsfaktor mener jeg Kryger Larsen finder i »inspirationer«. Analyser af forskellige inspirationskilder sætter således sit præg på størsteparten af bogen. Da det er et metodisk vigtigt problem i historiografien vil jeg give et par eksempler herpå.

En af Olsens vigtigste inspirationskilder i den formative periode skulle være Birck, hvilket underbygges med at Olsen overtog Bircks sondring mellem realkapital og privatkapital. Begge pegede endvidere på privatkapitalens oppustning under krigen som årsag til problemerne i 1920'erne, og begge lagde hovedansvaret på de private bankers pengepolitik. Kryger Larsen finder således der »er overensstemmelse i fremdragelsen af kapitalis-

mens væsenstræk mellem Birck og Albert Olsen« (s. 85). Derimod var der fundamentale forskelle mellem deres sociale og politiske teorier: Birck var jo konservativ og Olsen socialdemokrat.

Problemet i Kryger Larsens fremgangsmåde – og det er iøvrigt et normalt problem ved påvirkningsbetragtninger som sådan – er at både Bircks og Olsens vurdering af den økonomiske udvikling splittes op i næsten selvstændige elementer, der så kan sammenlignes uafhængigt af grundholdningen bag og strukturen i deres vurdering, i deres teoretiske og politisk-ideologiske standpunkt. På den måde må Olsen næsten per definition blive eklektiker: den økonomiske teori var inspireret af Birck, den politiske konklusion af partiprogrammet, o.s.v.

Når Kryger Larsen andetsteds vurderer Olsens bidrag til Bering-Liisbergs værk om søfart og søhandel hedder det, at han dels bygger på Julius Schovelin og dels gentager Marcus Rubins vurderinger. Men samtidig er der en del synspunkter, som Olsen ikke gentager. Og hvorfor det? Svaret er vel lige så vigtigt som påpegningen af de aspekter, Olsen 'overtager', og det er et svar der ikke kan gives uden hensyntagen til den bestemmende grundholdning eller forforståelse for at blive i terminologien.

Et andet problem ved påvirkningsbetragtningerne viser sig ved behandlingen af forholdet mellem Bosse og Olsen. I artiklerne »Klassernes Udvikling i Samfundet« (1928) følger Olsen Bosses fremstilling, grundbegreber og periodisering. Jeg skal ikke afvise denne overensstemmelse, men i det mindste for Albert Olsens vedkommende er der ikke noget overraskende i periodiseringen og beskrivelsen af de enkelte epoker al den stund, den var gængs i den socialdemokratiske udlægning af den historiske materialisme. De mere eller mindre håndfaste påvirkningsbetragtninger er langt fra velegnet til at fange slige forhold.

Som helhed rejser det spørgsmålet om påvirkningsbetragtninger er velegnet som styrende fremgangsmåde i historiografiske analyser. Kryger Larsens satsen herpå som den primære måde, hvormed den videnskabsin-

terne udvikling forklares, har ikke overbevist mig om, at det skulle være tilfældet.

VII

I forlængelse heraf finder jeg, at bogens hovedsvaghed udover inspirationsmodellen er fraværet af en mere samlet vurdering af Albert Olsens historiebegreb og i tilknytning hertil hans placering inden for Socialdemokratiet.² Kryger Larsen fremlægger selvfølgelig forskellige aspekter heraf, men prøver ikke at samle trådene i tilstrækkeligt omfang.

Den manglende helhedsvurdering af Olsens historiebegreb er måske baggrunden for en tendens til at overvurdere hans økonomiske determinisme. Olsen ville ikke forklare alle samfundsforeteelser med henvisning til økonomien; den spiller en dominerende rolle, men ikke en determinerende. Det svarer til Olsens tilslutning til den nykantianske revision af den historiske materialisme; den blev en økonomisk disciplin, der ikke omfattede alle historiske forhold. Olsens historiske forskning var koncentreret om økonomisk-politisk historie med staten i fokus, en forskning, hvis aktualitet – som Kryger Larsen også fremhæver – bestod i det politiske opgør med liberalismen.

Albert Olsens historiebegreb kan yderligere nuanceres ved at se på hans politiske placering. Samarbejdet med de kulturradikale var udtryk for en prioritering af den kulturelle kamp, som – med baggrund i en klassisk socialdemokratisk udviklingsdeterminisme – baserede sig på en reduktion af socialisme til kulturkamp. Heller ikke her er der tale om en økonomisme hos Albert Olsen, snarere tværtimod.

Kryger Larsen har med begrebet forforståelse selv lagt op til at inddrage disse forhold,

men jeg synes det sker alt for sporadisk. En mere dybtgående analyse heraf ville nok ikke alene have været frugtbar for forståelsen og formidlingen af Albert Olsens merkantilismeopfattelse, men også have lettet, perspektiveret og gjort relateringen til andre merkantilismeopfattelser mere dynamisk.

VIII

Bogens stærkeste side er helt klart den gennemgående analyse af de forskellige dele af Albert Olsens forfatterskab. Dermed også være sagt, at jeg ikke mener Kryger Larsen får indløst de ret ambitiøse intentioner, der ligger til grund for undersøgelsen. Det skyldes for mig at se dels Kryger Larsens anvendelse af påvirkningsbetragtninger som historiografisk metode, og dels at begreberne forforståelse og erkendelsesinteresse viser sig at være vanskelige at gøre operationaliserbar som analytiske redskaber i forbindelse med det komplekse forhold mellem en videnskabelig forskning og den lange række af indre- og ydrevidenskabelige aspekter, der griber ind i forskningen.

Kryger Larsens undersøgelse er i kraft af sine resultater med hensyn til Albert Olsens merkantilismeopfattelse et bidrag til at bløde den historiografiske fokusering på den radikale tradition op. Blandt andet på grund af, at vi for en gangs skyld præsenteres for en undersøgelse, der koncentrerer sig om et bestemt emne, hvilket ikke på forhånd binder den til en bestemt tradition. Samtidig er undersøgelsen – betinget af teoribevidstheden – på 'godt og ondt' et bidrag til en mere principiel diskussion af historiografien og dens metoder. Og det turde efterhånden være tiltrængt

2. Disse emner er analyseret i Jes Bergholt: Økonomisk historie i 30erne. Kritiske Historikere 1982: 2–3 s. 11–30.